6. DATU PERTSONALEN FITXATEGIAK: NOLA ERABILI DATUEN BABESA BERMATUTA

Datu pertsonalak dituzten fitxategi ugariei so egiten badiegu, badirudi arlo honetako kexa-kopurua dena baino handiagoa izan beharko litzatekeela.

Baliteke, datu pertsonalak kontrolatzeko ordenamenduak herritarrari aintzatesten dion babes-mailarekin konparatuta, kontrol-mekanismoen sistema oraindik txikia delako izatea, edo beharbada, herritarra oraindik ez delako behar bezala jabetu bere datu pertsonalak babesteko duen eskubideaz.

Ulertzeko modu horrek eta kontzientziazio urriak fitxategien titular batzuei eta erabiltzaileei berdin eragingo liekeela pentsatzeak hemen egingo ditugun hausnarketak aurtengo txostenean sartzera bultzatu gaituzte. Hausnarketa horiek Ararteko erakundeak eskubideak sustatzeko egiten duen ahaleginean justifikatzen dira. Horretarako, herritarrek datuak babesteko eskubidea erabili ahal izateko arreta berezia merezi duten alderdiak landuko ditugu, ukitutako alderdi guztiek dituzten eskubide eta beharrizanei dagokien protagonismoa izan dezaten.

Egingo ditugun gogoetek ez dute zerikusirik bitarteko teknikoekin –etengabe egokitu beharko dira–, burutzen duten lanagatik datu pertsonalen erabiltzaile direnen eta datuok dituen fitxategiaren titularraren jokabidean beti egon behar diren beste faktore batzuekin baizik.

Ikuspuntu horretatik abiatuta, kontuan izan behar dugu konfidentzialtasunaren kultura izenez ezagutzen denak datu pertsonalak dituen fitxategi orotarako balio duela - fitxategiok informatika-bitartekoen bidez tratatuak izan zein ez- eta ez bakarrik ordenamenduak bereziki babestutakotzat hartzen dituen datuak dituzten fitxategietarako. Datu pertsonal guztiak babestuta daude, garrantzi gutxiko datuak ematen duten horietatik pertsonen profila egiteko aukera dagoelako.

Zalantzarik gabe esan daiteke fitxategi guztietan dauden datu pertsonalak –baita herri-administrazioetakoak ere, interes orokorrei erantzun arren– babestu egin behar direla, inork fitxategi horiek sortzeko helburua ez den beste asmo batekin erabili ez ditzan. Bestalde, ordenamenduak justifikatutzat jotzen duen helburua betetzen dutela kontuan izanda, ez dugu zalantzarik egiten datuen tratamendu automatizatuaren abantailez.

Baina helburua legezkoa izateak ez du indargabetzen datuok pertsonalak izatea, eta, beraz, ordenamenduak babestu egiten ditu erabilitako bitartekoari atxikitako arriskuetatik.

Abantailak zalantzarik gabekoak dira, eta ez dago arrazoirik pentsatzeko gure datu pertsonalak dituzten botere publikoen esku utzitakoez bestelako helburuekin sortu direnik. Hala ere, informatika erabiltzean herritarrek dituzten erreparoak ez zaizkigu funsgabeak iruditu behar, intimitate-eskubideari dagokionez, Konstituzioak berak, 18.4 artikuluan, haren erabilera mugatu beharra berariaz aipatzen duela kontuan izanda.

Intimitate-eskubidea urratzea eta horretarako arriskua ez dira informatikarekin sortzen; izan ere, Datu Pertsonalak Babesteko abenduaren 13ko indarreko 15/1999 Lege Organikoa (DPBLO) datu pertsonalak dituzten fitxategi guztiez arduratzen da, tratamendu automatizatua izan ala ez. Hala eta guztiz ere, badirudi informatikaren ezarpenak datu pertsonalen konfidentzialtasunaren gaia indarberritu egin duela.

Paradoxa badirudi ere, fitxategi automatizatuetako datu pertsonaletara baimendutako pertsonei bakarrik sartzen uzten dien informatikak, baimendu gabeko

pertsonak sartu direla adierazi beharko lukeenak, datu horiek behar ez bezala erabiltzeko arriskurik handiena sortzen du.

Bistan denez, fitxategien segurtasuna *bitarteko teknikoen mailaren* araberakoa da neurri handi batean. Baina edonor konturatuko da ezarpenak bere helburua beteko duela erabiltzaileak datuen konfidentzialtasunaz eta dena delako informazio-sistema behar bezala erabiltzearen garrantziaz ohartzen badira soilik.

Zerga Administrazioko Estatu Agentziako erabiltzaile bat justifikazio gabe fitxategi batera sartzearen inguruan Entzutegi Nazionak emandako RJCA 1999\3467 epaiak, modu aktiboan zein pasiboan, erabilera desegokia zer izan daitekeen azaltzeko balio dezake: *"...espedienteko dokumentuetan, lurraldeko datu-basera pertsona hori, edo identifikatu gabeko beste pertsona bat, haren zabarkeriaren ondorioz, Zerga Administrazioan burutzen duen lanak justifikatu ezineko arrazoiren bategatik, 17 aldiz sartu izana egiaztatu eta biltzen duten dokumentuetan, base horietako eta bere adierazpenetan adierazitako herritarren datuen konfidentzialtasun zorrotzaren inguruko arrazoi nabariengatik, (...) eta ondorioz, baliteke uneren batean pantaila zabalik utzi izana, norbaitek haren ordenagailua erabili zuenentz zehaztu ezin den arren. Alegazio horiek ez dute, inola ere, datu-basera sartu izana justifikatzen; alderantziz, funtzionarioek duten kargua dela-eta ezagutzen dituzten gaiak zaindu, sekretuan eta erabateko isiltasunean gordetzeko betebehar berezia kontuan izanda..."*

Herri-administrazioen kudeaketan informatikaren presentzia ia erabatekoak lehen neutroak ziren datuak orain hala ez izatea eragin dezake, tratamendu automatizatuak eskaintzen dituen aukerengatik, hain zuzen ere. Hau da, bakarka garrantzi gabekoak diren datuetatik pertsona baten profila egin daiteke.

Arrisku hori saihestu nahian, ordenamenduak zenbait betebehar ezartzen dizkie fitxategien titularrei, baina betebehar horiekin modu korrelatiboan, eragiten dion informazioa kontrolatzeko aukera emango dioten eskumenak aintzatesten dizkio herritarrari. Auzitegi Konstituzionalaren 202/1999 epaiak honako aipamena egiten du eskumen horien inguruan: *"...intimitatea bermatzeak adiera positiboa hartzen du gaur eta pertsonaren beraren datuak kontrolatzeko eskubidea dakar berekin; informatika-askatasuna deritzona informatikako programa batean sartutako datuen erabilera kontrolatzeko eskubidea da (habeas data) eta, besteak beste, datu pertsonalak datuok eskuratzea justifikatu zuen legezko helburua ez den beste asmoren batekin erabiltzeari herritarrak egiten dion ukoa barne hartzen du."*

Jarduteko gaitasun hori hezurmamitzeko, ezinbestekoa da herritarrak bidezko egunkari ofizialean iragarkia argitaratzetik harantzago doan informazioa jasotzea.

15/1999 Lege Organikoak, 5. artikuluan, ezartzen dituen zehazpenekin, datu pertsonalak eskatu ahal izateko, aurretiaz datuok emango dituzten pertsonei berariaz eta modu zehatzean horren beri eman behar zaiela adierazten du.

Informazio-eskubide hori eraginkorra izan dadin, datuak babesteko eskubideari lotutako gainerako eskumenekin gertatzen den bezala, eskubide horren existentziaz eta irismenaz ohartu behar gara.

Beharbada, ez dugu zalantzarik egingo hala eskatzen duenari informazioa emateko betebeharraz, baina agian, geure buruari galdetuko diogu ea informaziorik eman behar diogun eskatu ez duenari. Herritarrak bere datuak hartuko dituen fitxategia dagoela jakiteko duen eskubidearen berri ez badakigu edo jakinaren gainean ez bagaude, galdera hori logikoa izan daiteke.

Adibidez, gaixo baten eta haren sendagilearen arteko harremana nolakoa den kontuan izanda, arrazoizkoa da pentsatzea gaixoa laguntza medikoa jasotzeko beharrezko datuak jasota uztearekin ados egotea. Beharbada, horrexegatik egiten diogu galde geure buruari gaixoari horren berri emateko beharraren zentzuaz.

Baliteke, informatzeko beharra alde batera uzten denean, horrek zentzurik ez duela uste delako izatea; izan ere, hasiera batean, gaixoak ez du eskubide korrelatiborik bere datuak erabiltzeko baimena ez emateko.

Jokabide horrek, lehenengo eta behin, goian adierazi dugun legezko betebeharra (DPBLOaren 5. artikulua) alde batera utziko luke, bai eta baimenaz gain, gerora erabili daitezkeen beste eskubide batzuk daudelakoa ere. Datuetara sartu, datuak deuseztatu, etab. dira eskubide horietako batzuk; ordenamenduak eskubidetzat hartzen ditu eta komenigarria da jarduteko irizpideak argitu edo aurreratzea eskubide horiek behar bezala erabili ahal izateko.

Alderdi horri dagokionez batzuetan agertzen diren zalantzak, herritarrak bere datu pertsonalak kontrolatzeko duen eskubideaz behar bezalako kontzientziazioa ez dagoela adieraz dezake.

Informazioak duen garrantzi hori erreparoak edo desadostasunak adierazi dituzten pertsonek aurkeztutako zenbait kexatan ikus dezakegu, euren datu klinikoez baliatzea intimitate-eskubidean muturra sartzea zela uste zutelako.

Kexak jaso zituen informazio-sistema zehatz bat azaltzeko, Osakidetza horren abantailak azaltzen saiatu zuen, baita segurtasun-neurriak ere, baina ikusi dezakegu ez zituela berdin landu gaixoek euren datu pertsonalak babesteko duten eskubidearen adierazpena ziren alderdiak. Ildo beretik, informazio-eskubidea, baimen-eskubidea, sartzeko eskubidea, edo zuzendu eta deuseztatzeko eskubidea, beharrezkoa bada, behar bezala landu ez ziren gaiak ziren.

Kexa horietako batzuek, gainera, inor datu pertsonaletara behar ez bezala sartu ez dadin hartzen diren neurriei buruzko informazioa nahikoa ez dela erakutsi ziguten, eta pentsatzekoa da testuinguru horretan informazio-sistemaren alderdi batek, erakunde honen ustez, funtsezkoa ez zen alderdi batek (zentralizazioa), datuak babestearen inguruko araudiaren ikuspunturik merezi zuena baino garrantzi handiagoa hartu zuela.

Kexa horien (Legebiltzarrari zuzendutako txosten honetako II. kapituluan, Osasunari buruzko atalean, bildu dira) zioz burutu genituen jardueren ondoren, ondorioztatu genuen, diseinuari zegokionean, kexan zalantzan jarritako sistemak segurtasun-neurriak betetzen zituela, baina era berean, beharrezkoa dela, neurri berean, herritarrak behar bezala informatzea eta konfidentzialtasun-kultura deitu duguna sustatzea, bertan aurkitu ahal izango liratekeelako esparru honetan sortzen diren galdera askorentzako erantzunak.

Adierazi dugu datuak babesteko eskubidearen inguruko eskumenak eraginkorrak izateko, eskumen horien existentziaz eta irismenaz ohartu behar garela.

Legean datu pertsonalak babesteko eskubidearen zati gisa bildutako eskumenetako batzuek herritarrek, eskubide horiek erabili nahi dituztenean, formulatu ditzaketen eskaerez arduratzeko erabilgarriak izango diren jarduteko irizpideak garatu edo ezarri beharra dakarte. Sartzeko, baimena emateko edo deuseztatzeko eskaerei buruz ari gara; izan ere, horiek behar bezala erabiltzea, neurri handi batean, zeregin horren araberakoa izango da, zeregin horrek erantzun generikoak edo funsgabeak saihestuko ditu eta.

Horri buruz, hasieran esan dugu ez dela zalantzan jartzen datu pertsonalak konfidentzialak izatea. Baina baliteke aintzatespen hori eraginkorra ez izatea, gauzatzeko

ahalegina egiten ez bada; horretarako, hasiera batean, fitxategiaren administrazio titular bakoitzaren funtzio sektorialekiko zeharkako helburuetarako bitarteko nahikoak beharko dira (diru-bilketa, osasun, hezkuntza, segurtasun eta beste zenbait arlotako funtzioak).

Ahaleginak desbideratzen direla ulertu beharrean, neurri horiek hartzea herri-administrazioen esku jarritako zerbitzuaren garapenari lotutako zerbait bezala ikusi behar da, eta ez kontrako indarren arteko tirabira gisa.

Ez gaude, beraz, xedapen askeko eskubide baten aurrean, herri-administrazio zehatz batek garatzen duen eskumen materialarekiko bigarren mailakoa den eskubidearen aurrean, eta, beraz, jarduera sektorialetan gailendu behar den eraginkortasun-printzipioaren eta datu pertsonalak babesteko eskubidearen artean oreka egon behar da.

Agiri Klinikoen Batzordeak garatutakoak bezalako jarduerak -Batzordearen 2000. urteko urriko ondorioetan zenbait gomendio biltzen dira informazio klinikoaren konfidentzialtasuna bermatzeko- zeharkako eskubide horren inguruan lan egiteko komenentziaren erakusgarri dira, eta datuak babesteko eskubideari lotutako alderdiei, baliabideen inguruko alderdiei (datuak deuseztatzeko edo baimena emateko balizko eskaerak…), buruzko zalantzak argitzen lagundu dezaketen mekanismoak dira.

Konfidentzialtasunaren kultura sustatzea ahalegin horiei lotuta dago, erabiltzaileen kontzientziazioari kalterik egin gabe, ezin baita pentsatu behin eta berriro adierazitako gaiei (sarbidea, baimena, etab.), erantzuten zailak izan daitezkeen gaiei, buruzko lehenengo erabakia eta/edo erantzuna haien esku geratzea.

Adibide gisa, 15/1999 Lege Organikoak, herritarraren baimen edo onespenari buruzko 6.4 artikuluan, aipatzen dituen egoerak hartu ditugu. Artikulu hori interpretatu edo aplikatzeak galdera asko mahaigaineratzen ditu -batez ere osasun-arloan, hasiera batean baimena behar ez den eremuan-, eta artikulu horren irismena eremu bakoitzean aztertu beharko litzateke, herritarrak bere datu pertsonalak erabiltzeari uko egiteko argumentu gisa har dezakeen bezainbatean.

Berriro ere esan behar dugu datuak babesteko eskubidea osatzen duten eskumenen eraginkortasuna legean modu generikoan adierazitako suposizioak zehazten lagunduko duten irizpideak ezartzearen araberakoa izango dela.

Arazook aztertzeko ezagutza tekniko-juridikoak izan behar izateaz gainera, erabiltzaileari bere lana burutzeko eskatutako ezagutzetatik desberdinak, beharbada, erantzunak homogeneoak izan behar dira eta fitxategiaren titularrak aldez aurretik ezarritako irizpide objektiboak oinarritzat hartu behar dira. Horri dagokionez, erabiltzaileak datuen konfidentzialtasuna hutsik egin gabe errespetatu arren, baliteke gaixoak bere datuekiko dituen eskumenak erabiltzearen inguruko galderentzako erantzuna ez jakitea, eta ez da beti erraza edo erosoa izango, ezta beti beharrezkoa izan behar ere, galdera guztiak fitxategiaren titularrari bidaltzea hark erantzun ditzan.

Gai horiek argitzeko eskumena fitxategiaren titularrarena da; berak argitu beharko du, arrazoiak emanez, gai horien ingurukoa, beraz, hasiera batean, herritarrarengandik gero automatizatu egingo diren datuak jasotzen dituen erabiltzailea –osasun-arloan sendagilea, batez ere- ez da derrigorrez herritarrak tratamendu horri buruz azaldu diezazkiokeen gai edo arazoen inguruan iritzia eman behar duena. Halere, egia da erabiltzailea/medikua, dagokion mailan bada ere, informazio-iturria izan daitekeela eta, beraz, gaixoak datuak babesteko eskubidea behar bezala erabili ahal izateko garrantzitsua izatea.

Datu pertsonalen erabiltzaile diren langileekin batera, fitxategien administrazio titularrak oinarrizko atal dira konfidentzialtasunaren kultura honetan.

Baina administrazioen eginkizuna ez da garrantzitsua, ordenamenduak fitxategietako datu-moten arabera ezartzen duen segurtasun-mailaren arabera, bere informazio-sistemaren inguruko edo bere erabiltzaileen kontrolerako neurri zuzenak hartzeari dagokionean soilik. Administrazioaren egitekoa garrantzitsua da, administrazioak direlako, zerbitzu batzuei dagokienez, herritarrengandik lortutako datu pertsonalak kanpora ateratzea erabakitzen dutenak.

Beste pertsona batzuek datuak erabiltzeko zerbitzuak emateko aukera DPBLOaren 12. artikuluan bilduta dago. Aukera horrek arrisku gehiago sor ditzake, fitxategiaren titular den administraziotik kanpoko pertsonek esku hartzen dutelako.

Autonomia Erkidegoko Administrazioaren esparruan, Jaurlaritzaren lehendakariorde eta Ogasun eta Herri Administrazio sailburuaren 2002ko ekainaren 11ko Aginduak, beste pertsona batzuek datuak erabiltzea dela-eta, pertsona horiekin sinatutako kontratuetan DPBLOaren 12. artikuluan ezarritako baldintzak barne hartzeko betebeharra gogorarazten du.

Datuak erabiltzeko lagapenaz gainera, batzuetan zerbitzu publiko baten zeharkako kudeaketa ere beste pertsona batzuen esku utzi daiteke.

Diru-sarrerak biltzeko, nominekin zerikusia duten zereginak kudeatzeko, edo dei larregi dagoenean deitzen dutenei erantzuteko zerbitzuak kudeatzeko enpresa pribatuak kontratatzeko aukera ordenamenduan sartu daiteke, horretarako baldintzak betetzen badira. Esate baterako, diru-bilketa eremuan, sarrerak kudeatzeko administrazio-kontratazioa arraroa izan ez den eremuan, pentsatu behar dugu fitxategiaren administrazio titularrak bilketaren kudeaketa kontratatzen duen enpresa berari aginduko diola datuen tratamendua.

Ez dagokigu guri administrazio bakoitzaren titulartasun diren zerbitzuak zeharka kudeatzeko komenentziari buruzko iritzia ematea. Baina gogorarazi behar dugu bermeak berdinak izan behar direla, eta bete beharreko baldintzak ez direla administrazio-kontratazioaren esparrukoak soilik.

Kontratu horiek ez dute esan nahi administrazio kontratugileek aginpidea erabiltzeari uko egitea, datu pertsonalak lagatzea baizik. Hori dela eta, tratamendu automatizatuari berari atxikitako arriskuez gainera, kanpoko kontratazioak segurtasunerako izan ditzakeen arriskuak kontuan izanda, ezinbestekoa da kontratuko baldintzek datu pertsonalak babesteari buruzko aginduekiko lotura ezartzea, eta aginduok betetzen direla ikuskatzeko aukera emango duten mekanismoak ezartzea, eta, beharrezkoa bada, datuak itzultzea.

Hausnarketa hauen hasieran adierazi dugu datuen konfidentzialtasunari buruzko kontzientziazioa, agian, behar lukeena baino txikiagoa dela. Baina baliteke zenbait esparrutan (adibidez, irismen ekonomikoa dutenak), behar ez bezalako erabilerari esleitzen diogun ukigarritasuna dela-eta, herritarrak kontzientzia handiagoa izatea eta, era berean, hala izatea erabiltzaileak eta fitxategiaren titularrak ere.

Arrazoi beragatik, gizarteak oraindik duen zaurian adierazitako ukigarritasunagatik, esan dezakegu gaixotasun jakin batzuen (GIB edo HIES) inguruan, gaixoaren konfidentzialtasun-eskubidearen inguruan dagoen kontzientziazioa ez dela zauri edo estigma bera uzten ez duten beste gaixotasun batzuen inguruan dagoen kontzientziazioaren parekoa.

Berdinak ez diren egoeren arteko desberdintasunak, eta batzuk besteekiko izan ditzaketen berezitasunak, alderatzeko asmorik gabe, fitxategien titularrek hartu beharreko neurrien ardatz nagusia eta erabiltzaileen jokabidea datuak fitxategia sortzeko helburuarekin bakarrik erabiltzea izan behar da. Ez dago arrazoirik datu pertsonaletara sartu eta datuok erabiltzerakoan konfidentzialtasun-gradua jaisteko. Lege Organikoaren hitzetan, datu pertsonalak *"identifikatutako edo identifikatu daitezkeen pertsona fisikoei buruzko informazio oro"* dira.

Administrazioaren jarduteko eremu zehatz baten inguruan jardun dugu herritarren intimitate-eskubideak, datu pertsonalak babesteari dagokionean, dituen alderdiak argitzeko. Kexak aztertu ondoren atera genituen ondorio eta iradokizun zehatzak ukitutako administrazioari bidali zizkion Ararteko erakundeak.

Hemen egin ditugun hausnarketek, hausnarketa orokorrek, fitxategietan dauden datu pertsonal guztiak, gure kasuan, gure Autonomia Erkidegoko herri-administrazioen titulartasunpeko datuak, babestea sustatu beharra dagoela gogoraraztea izan dute helburu.

Herri-administrazioei ezarritako betebeharrak, euren esku utzitako interes orokorreko helburuak betetzeari lotutakoak, zeintzuk diren esan gabe, datuak babestearen inguruan, hau da, intimitate-eskubide oinarrizkoaren adierazpenaren inguruan, jardun nahi izan dugu, uste dugulako ez dela behar bezala ulertzen, eta beraz, ukitutakoa eragileek –fitxategien titularrak, erabiltzaileak, eta herritarrak-, batzuetan, konfidentzialtasunaren inguruko kultura urria dugula.

Kultura horren barruan, pentsatu dezakegu datuak babesteko herritarrek dituzten eskumenenak behar bezala erabiltzeko aukera emango duten bitartekoak egongo direla, erabiltzaileek hobeto izango dutela haien irismenaren berri, eta konfidentzialtasunak zor zaion garrantzia izango duela.

Kontzientziazio horrek hainbat adierazpen izango ditu, honako hauek, besteak beste: segurtasun-sistemak ezartzen jarraitzea; datuak erabiltzeko kontratuetan edo zerbitzu bat zeharka kudeatzeko datuok lagatzeko kontratuetan, enpresa esleipendunek DPBLOaren 12. artikulua betetzen dutela zaintzea; datuak erabiltzearen inguruko betebeharrei buruz erabiltzaileei argibideak ematea; edo sartzeko, baimena emateko, deuseztatzeko eskumenak behar bezala erabiltzen lagunduko duten irizpideak ezartzea.

Testuinguru horretan, eskubide hori bermatzeko landu beharreko alderdiei buruz jardun dugun testuinguruan, zaila da informatika erabiltzearen inguruan ezarritako mugak behar bezala kontrolatzeko organo espezializatu batek duen garrantzia alde batera uztea, otsailaren 27ko 3/1985 Legeak Ararteko erakundeari esleitzen dizkion eskumenei kalterik egin gabe.

Horrela bada, ezin dira guretzat oharkabean pasatu Datuak Babesteko Agentziarentzat ezarritako funtzioak, ezta Datuak Babesteko Euskal Agentzia sortzeak, gure Autonomia Erkidegoko Administrazioak, lurralde historikoetako foru-organoek eta toki Administrazioak sortu edo kudeatutako fitxategien inguruan, datu pertsonalen fitxategien inguruan, datuak babesteko emango duen laguntza ere.

Hori dela eta, hausnarketa hauek amaitzeko, gogorarazi nahi dugu datu pertsonalen erabilera modu eraginkorragoan kontrolatzeko garrantzitsua dela Datuak Babesteko Euskal Autonomia Erkidegoko Agentzia abiarazteko aukera emango duten bitartekoak onetsi eta hornitzea.